

TARİHSEL SÜREÇTE KÜRESELLEŞMENİN GELİŞİMİ VE SOSYO-EKONOMİK BAĞLAMDA DEĞİŞEN DÜNYA DÜZENİNE ETKİLERİ

Meltem TUTUCU¹

Özet

Küreselleşme bir metafordur. Onu tam olarak anlayabilmek için sadece paranın bulunuşunu, ticareti, kolonileşmeyi, bilimsel ilerlemeleri, keşifler sonucu artan dünya ile ilgili geniş farkındalıkları, I. ve II. Dünya Savaşlarının sonuçlarını, toplumdaki hak ve özgürlük mücadelelerini, devletin ve ekonomik politikalarının zorunlu olarak kabuk değiştirmesini tek tek incelemek yeterli değildir. Belirtilen faktörlerin hepsinin bu sürece önemli bir katkısı olduğu gerçektir. Bu çalışma, küreselleşmeyi bir metafor olarak ele alarak tarihsel boyut içinde; aydınlanma kültürü, püriten gelenek ve inanç-bilim ikileminin sürece etkilerini açıklamakla konuya giriş yapmaktadır. Daha sonra küreselleşmenin Doğu ve Batı toplumlarındaki farklı tezahürüne dikkat çekerek, küreselleşmenin ekonomi temelinde politik, sosyal, kültürel ve bilimsel boyutları ile ilişkilerini anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin küreselleşmenin neresinde durduğunu saptamak ve günümüzde bu kavrama yönelik farklı akademik yaklaşımlara da yer vermek çalışmanın ilerleme kısmını oluşturmaktadır. Küreselleşmenin toplumsal ve bireysel boyutta gelir dağılımına etkileri ile konuya açıklık getirerek sonuç kısmına geçilmektedir. Nihai olarak bu çalışma ile amaçlanan küreselleşmenin günümüz kitlesel eşitsizlik ve ekonomik gücün dengesiz dağılımının bir yoksunluk yaratıp yaratmadığını irdelemek ve bugüne miras kalan küreselleşme hakkında farklı bir bilinç oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kapitalizm, Emperyalizm, Kentleşme, Burjuva

Araştırma Makalesi Geliş Tarihi: 11 Eylül 2024- Kabul Tarihi: 3 Aralık 2024

Tutucu, M. (2024). Tarihsel Süreçte Küreselleşmenin Gelişimi ve Sosyo-Ekonomik Bağlamda Değişen Dünya Düzenine Etkileri. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)*, 16, 71-91.

¹ Öğr. Gör., Galatasaray Üniversitesi, Kariyer Geliştirme ve Araştırma Merkezi
mtutucu@gsu.edu.tr, ORCID: [0000-0003-4370-5310](https://orcid.org/0000-0003-4370-5310)

The Development of Globalization in The Historical Process and its Effects on the Changing World Order in the Socio-Economic Context

Abstract

Globalization is a metaphor. In order to fully understand it, it is not enough to examine the invention of money, trade, colonization, scientific advances, wide awareness of the world as a result of discoveries, the results of World Wars I and II, the struggles for rights and freedom in society, and the forced change of the shell of the state and its economic policies. It is a fact that all of the abovementioned factors have made an a significant contribution to this process. This study approaches globalization as a metaphor within a historical context and initiates by explaining the effects of Enlightenment culture, Puritan traditions, and the belief-science dichotomy on the process. Later on, by drawing attention to the different manifestations of globalization in Eastern and Western societies, it aims to make sense of the political, social, cultural and scientific dimensions of globalization on the basis of economics and its relations. To determine where Türkiye stands in globalization and to use different academic approaches to this concept today. The study proceeds to clarify the effects of globalization on income distribution at both societal and individual levels, leading into the conclusion section. Ultimately, I this study aims to examine whether globalization creates deprivation through contemporary mass inequality and the uneven distribution of economic power while fostering a different awareness of globalization's legacy in today's world.

Keywords: Globalization, Capitalism, Imperialism, Urbanization, Bourgeois

GİRİŞ

Küreselleşmenin Kısa Tarihi

Küreselleşmenin dünya tarihindeki başlangıcına ilişkin farklı fikirler mevcuttur. Bunun temel sebebi küreselleşmenin politik, iktisadi, hukuki ve sosyo-kültürel alanları da kapsayan çok geniş bir hinterland varlığından kaynaklanmaktadır. Kimi bilim insanları küreselleşmenin geçmişinin ilk insan mitolojisindeki adem ve havva kadar eski olduğunu savunmakta a ve küreselleşmeyi onların birlikte yaşam kurma mücadelesine dayandırmaktadır. Küreselleşmenin tarihsel gelişimi konusunda ileri sürülen argümanlar üç farklı yaklaşıma odaklanmaktadır. İlk yaklaşım, küreselleşmenin tarih boyunca var olduğunu, ancak son dönemdeki bazı gelişmelerin etkisiyle daha da hızlandığını savunur. İkincisi, modernleşme ve kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte gelişen küreselleşmenin yine son yıllarda beklenmedik bir ivme kazandığını öne sürer. Üçüncü görüş ise, küreselleşmeyi, sanayi sonrası toplum, modern sonrası toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi bağlamında ortaya çıkan yeni bir kavram olarak görmektedir. Tarihsel bağlamda küreselleşenin dönemlerini şu başlıklarda sıralanabilir. (Elçin, 2012: 7):

- 1-Tarihten Önceki Dönem (Asur Ticaret Kolonileri Çağı)
- 2-Orta Çağ Dönemi (Avrupa Burg (Şehir) Çağı)

3-Orta Çağ Sonrası Dönem (Modern Çağ)

Küreselleşmenin, Dünya Bankası tarafından sınıflandırdığı gelişim süreci de aşağıdaki gibidir. (Küçükahmetoğlu vd. 2013:10):

A- Birinci Küreselleşme Dönemi: 1870-1914

B- Ulusçuluğa Dönüş Dönemi: 1914-1945 (I. ve II. Dünya Savaşları)

C- İkinci Küreselleşme Dönemi: 1945-1980

D- Yeni Küreselleşme Dönemi: 1980 ve sonrası.

Asıl iktisadi, yerel-evrensel boyuttaki bugünün küreselleşmesi için 1800'lü yılların sonundan I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 senesine kadar olan dönem milad kabul edilmektedir. 1914 senesinden 1945-50'li yıllara kadar olan zaman dilimi ve sonrası ise küreselleşmenin, öncelikle ekonomik olmak üzere insanlığı ilgilendiren her alana nüfus ettiği ve yaygınlaştığına şahit olunmuştur. Bu zaman diliminde, enternasyonal alım satım işlemlerinin önündeki bariyer ve gümrük tarifeleri neredeyse kaldırılmış, global pazar tam bir bütünleşme içine girmeye başlamış, lojistik masrafları ve ülkeler arasında bireysel serbest dolaşımın önündeki engeller asgari düzeye getirilmiştir. Globalleşme lehinde gelişen bu süreç, 1914 yılında I. Dünya Savaşı ile başlayan, 1929 Büyük Bunalımı ile devam eden ve 1945'te II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile sona eren küreselleşme dinamikleri ve ticarete dayalı birleşme ve uyumlanma süreci önemli ölçüde durmuştur (Bayar, 2008:26-27). Siyasi anlamda faşizme varan aşırı milliyetçilik, ekonomik anlamda içe kapanma türündeki eğilimler bu dönemi tanımlayan niteliklerdir. Söz konusu dönemde, uluslararası alışverişin önündeki bariyerler, ülkelerin birbirlerine uyguladıkları ağır vergiler ve tarifeler neredeyse tamamen ortadan kalkmış, ticari anlamda küresel piyasalar birbiriyle tam anlamıyla entegre olmuş, ulaşım masrafları ile kişilerin uluslararası dolaşım serbestliğinin önündeki kısıtlar asgari düzeye gerilemiştir. Küreselleşme adına olumlu geçen bu sürecin ardından küreselleşmenin durma noktasına geldiği bir dönem yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile başlayan ve 1929 Büyük Buhranı ile devam eden sonrasında da 1945'te II. Dünya Savaşı'nın bitimi kadar süren bu zaman zarfında; ülke yönetimlerinde aşırı milliyetçilik ve ekonomik olarak da aşırı korunmacı ve kendi kaynakları ile yetinme politikaları uygulanmıştır (Bayar, 2008:26-27).

Yine coğrafi olarak farklı kültürlerin etkileşim içine girdiği en ilkel düzeyde küreselleşme örneğine dönecek olursak; ticaretin ve üretim fazlasının mübadelesi ile başlayan kültürler arası ilişkilerin ilk küreselleşme hareketini başlattığını, bu farkındalıkla, birbirini etkileme ve tepki geliştirme ve her türlü ekonomik, sosyal, ekolojik, coğrafi geçişkenliğin günden güne arttığı ve giderek de hızlandığı söylenebilir. Tarihte Orta çağ Avrupası "burg" denilen küçük kasabaların zamanla ekonomik gelişme sonucu ticarete açılarak farklı kasabalarla ticarete geçmesiyle artan üretim ve paranın gücüyle, kasabaların kentlere dönüşmesi, ardından yeni bir sınıf olan burjuvanın zaman

içinde güç kazanmasıyla bildiğimiz anlamda küreselleşme safhasına geçilmiş oldu (Bozpınar, 2022: 18).

Küreselleşmeyi din ekseninde değerlendirmeye çalışırken erken Protestan gelenekten bahsetmek ama daha öncesinde de Antik Yunan Felsefesine değinmek gerekir. Platon'un idealarından, insanın bireysel olarak kötüye yatkınlığından ve toplum içinde devlet yönetiminde ancak ideal formuna kavuşabileceği iddiasının altı çizilebilir. Bu fikrin karşı tarafına da Roma Katolik Kilisesi'nin Tanrı ile insan arasına giren ruhban sınıfının etkisinden ve dönemin kabulü olan insanın bireysel iradesini kullanmasının ahlaki gelişimini kötü yönde etkilediği hükmünün gücü hatırlatılabilir. Bu nokta da tekrar Yunan felsefesine atıfla, insanın kendi aklı ile iman bulması gerekliliği ile Aristo mantığında geçiş yapılabilir. Antik Yunan inançlarına zıtlığı açısından, tabiatı reddeden, akıl ve iradesini kullanarak dünyevilikten kurtulan insanı yüceltme hali semavi dinin temeli olmuştur. Hristiyanlık bir bilgi dini olmakla beraber bilgiden çok sevgi ve iman dinidir. Luther ve Calvin, Protestan geleneğin ilk ekonomik teologları olarak, günahkâr ve yaralı insanın; kiliselerde hayır işleme adı altında para karşılığında günahlarından kurtulmak yerine, disiplin, çalışma ve mesleki başarı ile nefsanî arzularını kontrol edebileceğini ilk kez dile getirir ve dünyadaki eylemleri ile insanların ruhani gelişiminin sağlanması gerektiği düşüncesini savunur. Bu da bugüne kadar süre gelen insanoğlundaki kazanma ve tahakküm hırsını toplumsal boyutta aklayan bugünkü yapıyı, yani Orta çağ ve yeniçağda mülk ve güç elde etmek için fiziki olarak çok çalışma, eşittir başarılı ve iyi insan olma çabasını dini motiflerle kültürel bir gelenek haline gelmesindeki yapı taşlarını açıklamakta kullanılabilir (Canatan, 2018: 42-45).

16. yüzyılda Katolik dine karşı yeniliği savunan Reformasyon hareketi sayesinde, toplumun asketik (çileci) yaşantı özlemini gideren, burjuvanın yükselişine yarayan yeni bir dinin temeli kurulmuş, tarım ve sanayi devrimi ile Protestan ahlakı şaha kalkmıştır. Bunun sonucu olarak da bugünkü anlamlarında kapitalizm, emperyalizm ve küreselleşme olgusu gelişmeye başlamıştır. Özgür kentlerin kuruluşu, burjuvazinin zamanla aristokrasiye baskın gelişi ile; bilimin, dinin, devlet yönetiminin ve sanatın burjuvanın hâkimiyetine geçmesi süreçleri çok önemlidir. Paranın dolaşımının hızlanması, para ile kentnin doğal birlikteliği olarak biri olmadan diğersinin düşünülemez hale gelmesi dönemin gerçeğidir. Burjuvazinin temel niteliklerinden biri olan dakiklik, zamana verilen önem ve metodik yaşantı tam da kilise öğretisinin bir uzantısıdır. "Dini yaşantı açısından insanlar manastırdan kurtulmuş, fakat herkes kendi hayatında bir rahip olmuştur." (Duran, 1997: 56).

Açlıkla mücadelesi yüzünden maddeye, paraya ve itibara karşı zaafı olan Orta çağın hırslı insan tipi, önce imkanları yettiği kadar mikro boyutta sonra da güçlendikçe makro boyutlarda ulaşabildiği coğrafyayı sömürüye başladı. Din ve çalışma ahlakı, iyi ve başarılı insan olma gibi değerlerini kendi özelemleri (para, itibar, vb.) doğrultusunda kullanarak ilerledi ve genişledi. Bu hareket elde ettiği zenginlikler ile bilimsel gelişmelere ön ayak olsa da bilimi bilgeliğinden ayırarak güç niteliğiyle ön plana çıkardı ve

onu nasıl silah haline getirip kitleleri kontrol altına alabileceği öncelikli amacı haline getirdi. Haçlı Seferleri, Mezhep Savaşları, Sömürge İmparatorlukları, Dünya Savaşları aslında zenginliğin ve gücün el değiştirmesi ya da yayılabilmesi için dini ve politik birtakım nedenler üretilmesi sürecinden ibarettir. Güçsüzün yani bulunduğu coğrafyadaki kültürel (genellikle dini) azınlığın hayatta kalma mücadelesini ve meşruiyetini kazanması, Yahudiler örneğinde görüldüğü gibi, ancak devlet idarelerinde laikliğin yükselişi ile mümkün olabilmiştir (Akay, 2011: 14-18).

Burjuvazinin ilk temellerinin ortaya çıktığı Kuzey Avrupa'nın kendine has bir coğrafyası vardır. Sürekli su altında kalma tehdidi yaşanan kıyıları, verimsiz toprakları ve bataklıkları ile "sıfır yükseklik olgusu" nedeniyle insanın doğayla savaşı çok çetindir. Bu da oradaki insanları daha enerjik ve saldırgan kılmaktadır. Hollanda modern tarıma geçen ilk ülkedir. Denize çekilen setlerle polderler tahkim ederek medcezir olaylarının önüne geçmiş ve kendine ekime elverişli toprak parçaları kazandırmıştır. Hollanda da halk arasında bugün bile kullanılan bir deyiş vardır: "Dünyayı Tanrı yarattı; Hollanda'yı ise Hollandalılar..." (Goudsblom, 1967: 11). Yüzyıllarca doğa, açlık ve rekabetle yoğrulan bu eski kıtanın azmini anlamak için Hollanda'nın denizler üzerindeki hakimiyet kurmaya yönelen itkiyi ve bu duygunun köklerini bilmek önemlidir.

Doğu ve Batı Medeniyetlerinin Farklı İnanç ve Fetih Eksenleri

Eş anlamlı kelimeler gibi kullanılmalarına rağmen iki farklı kültürün ifadesi olarak, sekülerlik; daha çok Protestan ahlakının hüküm sürdüğü Kuzey ülkelerinde, laiklik ise Katolik geleneğinin hüküm sürdüğü Akdeniz ülkelerinde ortaya çıkmıştır. İki olgu da yaygın biçimde, insan aklı ve düşüncesinin dini ve metafizik etkilerden arındırma sürecini anlatmaya çalışır (Ertit, 2014: 103). İngiltere, ABD, Japonya, Almanya yumuşak sekülerleşme ve laikleşme; Türkiye, Rusya, Fransa, Bulgaristan katı sekülerleşme ve laikleşmenin uygulanmasına şahit olmuş ülkelerdir.

Sekülerleşmeyi dine düşman olmadan hoşgörü ve saygı ile rasyonelleşme ve ekonomik gelişmeyi gerçekleştirme süreci olarak tanımlanabilir. Batılı insan bu süreçte iç özgürlüğünü kaybederek görece bir harici özgürlüğe kavuştu. Bir anlamda insan da bir hammadde ve sömürülebilir varlığa dönüştü. Weber, sekülerizm destekli Protestanlığın başta kapitalizmi beslese de uzun vadede bu ilişkinin sürekli olmayacağına işaret eder. İnsanın hızla çıkarıcı ve zevk düşkünü bir varlığa dönmesi, benlik bilincinin aşırı gelişmesi ve nihayetinde gelecek tüm nesillerin özgürlüklerini meta ve haz uğruna elden çıkardığı, yardım kurumlarına bağımlı olduğu ve bunun genel bir politikaya dönüşerek toplumların giderek totaliter bir rejimin kucağına düşeceğini varsayar (Duran, 1997:97-98).

Diğer taraftan İbn Haldun toplumların ulus olma anlamındaki birleştiricisi milliyetçilik için "asabiye" terimini kullanır. Aynı coğrafyada yaşayıp aynı dili konuşan aynı tabiiyete bağlı iki türlü asabiye vardır. Bedevi toplumlarındaki soya bağlı Nesebi Asabiye ile ikincisi, daha yüksek düzeyde organize olmuş, mutabakat sağlamış, Haderi

toplumlarda görülen Sebebi Asabiyedir. Bugünkü anlamıyla ulus devletler yapı itibariyle ikinci türe yakındır. Dil, din, tarih ve kültür birliği olan bireylerin birlikteliği üzerine kurulmuşlardır. İnsanlar arasındaki ilişkiyi belirleyen şey burjuvazinin yükselişi ve Fransız ihtilali ile sınıf (aristokrat, self) olmaktan çıkmış sanayileşme ve demokratikleşme ile yeni düzende kültür, din, dil, ırk eksenine doğru kaymıştır (Gündoğan, 2002: 193).

Din olgusunun sosyal hayat içinde görünmemesi gerektiğine dair ilk fikri hareket J.J. Rousseau'ya ve onun Toplum Sözleşmesi adlı eserine dayandırılmaktadır. Yazar, ana hatlarıyla bu eserinde; "İki türlü din olgusu vardır. Birincisi bireyin dini, ikincisi de vatandaşın dinidir." der. Bu ifade ile anlatılan, bireyin dinin; tapınağı, mihrabı, ritüeli ve biçimi olmadığıdır. İkincisinde yani vatandaşlık dininde ise, belli bir ülkenin kendi tanrıları, patronları, koruyucuları, vasileri vardır. Belli dogmalar, kurallar, ritüeller, inanç biçimleri bu sitelerde yasa olarak insanlara dayatılır. Bunlara uymak zorunludur. Bu inanç biçimine pozitif veya kutsal sivil hukuk düzeni denir." (Öktem, 2002: 209).

Laikleşme kimi muhalif literatüre göre; toplumsal pratikte dini ritüelleri, ferdi ve kamusal davranışları ortadan kaldırma, salt dünyevi ve din dışı faktörleri din yerine ikamet ettirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal ve ekonomik gelişme için laikleşme tek yol mudur yoksa alternatif yollar bulunabilir mi sorusunun yanıtı akademik, politik ve dinsel tartışmalardaki cazibesini hala korumaktadır. Bu tartışmalarda sıklıkla Weber'in batı toplumlarının kendi hurafe ve dini yanılgılarını terk ederek nasıl rasyonelleştikleri, İslam'ın Hristiyanlıkla karşılaştırıldığında görece kendi içinde daha tutarlı ve rasyonel bir din olduğu, ancak sevk ve idarede yolunu kaybettiği yönünde eleştiriler dile getirilmektedir. Doğunun sekülerleşmesi ile kendi gelenek ve değer yargılarını yaşatması noktasında Türkiye önemli bir örnektir (Köse, 2006: 18-19).

Doğu felsefesi ve İslam inancı, zenginleşme ve yayılma yolundaki eylemlerini Batı felsefesi gibi istilacı değil; fetihçi, yani dünyaya uygun nizam, düzen ve adaletli paylaşım getirmek üzere yayılmayı amaçladığı varsayar. Bu noktada Batı ise ele geçirdiği coğrafyadaki tüm kaynakları tek taraflı olarak sadece kendisi için ve bu dünyada cenneti yaşamak üzere, büyük bir açgözlülükle istemekte olduğu ön plandadır. Bu değerlendirme tarihsel kanıtlara bakıldığında kendini doğrular niteliktedir. Küreselleşme denilen olgu da Avrupa'nın zenginlik arayışı ile bütün dünyaya saldırması ve bunun dönem dönem değişen metotlarından ibaret görülse de olumsuzluklarının fazlalığına rağmen sürecin olumlu yan etkileri olduğu da kabul edilmelidir. Bu kutuplar arasındaki haklılık, hikayeye kimin gözünden baktığınıza bağlıdır (Kaplan, 2006: 454-456).

Aydınlanma çağı ile gözünü dünyaya çeviren Batı, sosyal hayatı, dini düşüncü ve ekonomik ihtiyaçları ile kendi rasyonalitesini uygun bir çerçeveye çok uzun ve acılı bir süreçte oturtmuştur. İnsanlık tarihi bu yolda büyük bedeller ödemiş ve kendi payına düşen zenginliği de edinmiştir. Avrupa, güçlkle edinilmiş bir belleğin ve deneyimin simgesidir. Defalarca ölüp dirilmiş, her seferinde küllerinden yeniden doğarak tarihin

yasalarına meydan okumuş olan ve varlık ile varoluşun barışması için çabalayan, çabaladıkça da savaşların en büyüğüne düşen bu kıtanın her zaman dünya tarihini belirleyen bir güzergahı olmuştur (Semprun & De Villepin, 2005: 155).

Bilim, Kültür, Sanat Ekseninde Küreselleşme

Avrupa devletleri merkantilist politikaları ile gümüş ve altın rezervlerini arttırma, denizaşırı koloniler kurma, hammadde alıp mamul ihraç etme, kolonilerdeki hammaddeyi ve insanları sömürme, kendi gemi tekelleriyle bütün taşıma faaliyetlerini gerçekleştirme üzerine kurulu bir sistem inşa etmişlerdir. Buna uygun olarak da Sanayi Devrimi ilk olarak 1750-1850 yılları arasında İngiltere’de gerçekleşmiştir. (Torun, 2003:183) Tarım ve sınai teknolojilerindeki gelişmeler üretim ve ihracatı ve ihtiyaç fazlası üretimi arttırmıştır. Bu dönemde sadece yağma için değil; bilim, sanat ve felsefe adına da Batı’dan doğuya seferler düzenlenmiştir. İngiltere’den kalkan sömürge gemileriyle tropikal bölgelere giden Darwin türlerin kökenini incelemiştir. Daha sonra açıkladığı Evrim Teorisi de metafizik felsefe ve din tartışmalarına ciddi bir darbe indirerek insanı o seçilerek yaratılmış varlık diye bilinen konumundan etmiştir. Daha sonra toplumsal organizmanın yerini Newton mekanik düzeneği almıştır. Ölçülebilir bir doğa anlayışı onun üzerinde kontrol gücü de getirmiştir. Galileo, Kepler, Newton gibi bilim insanlarının fizik ve astronomiye ilişkin çalışmaları sadece evrene bakışı değil, Tanrı’nın gücünün sınırları konusunda da yaygın inancı ve mutlak hakimiyet fikrini değiştirmiştir. Bu da insanoğluna kendince yeni yetki alanları vermiştir. (Koç, 2023: 188)

Pamuk, demir, kanallar ve su gücü İngiliz Erken Sanayi Devriminin öncüleri iken, çelik ve elektrik eski İngiliz göçmen kolonisi olan ABD’nin büyümesinin sebebi olmuştur ve bu hiç de rastlantısal değildir. Çelik maden olarak demirden altı kat daha uzun ömürlüdür. Demiryolu ve telgraf altyapısının gelişmesi ekonomilerin büyümesinin de altyapısını oluşturmuştur. Manganez çelik kullanımı ile inşaat, mühendislik ve silah yapım sanayi için gerekli madde bulunmuştur. Bugün çatal bıçaktan otomobile gündelik hayatın her köşesinde kullanılan paslanmaz çeliğin, ilk üretildiğinde yıkıma ve güç kazanmaya dönük olarak hızlı silahlanma yarışına ve bu silahların test edildiği I. Dünya Savaşı ile daha sonrasında donanmadan kara kuvvetlerine ordunun tüm birimlerinde mühendislik ve teknolojinin gelişmesine olanak sağlaması da ayrı bir ironidir (Feeman & Soete, 2003: 42-45).

Küreselleşme dünya nüfusunun büyük çoğunluğu için sadece alım gücü yetersizliği, kültürel çöküntü, eko-sistemin tahribi, ırkçılık, ekonomik sömürü ve bunalımlar şeklinde birçok olumsuz sonuç doğursa da teknolojik gelişme, erken ölümlerin önüne geçerek yaşam süresini uzatma, hukuki ve bir takım sosyal statülerin kazanımı da sağlanmıştır. Aslında birçok kötümser düşünürü göre Batılı insan iç özgürlüğünü kaybederek sahte bir harici özgürlüğe kavuşmuştur. İnsan bir hammadde ve sömürülebilen varlığa dönerken organik kozmos mekanik kozmosa evrilmiştir. Bu dünyada “hoşgörü” denilen şey neredeyse temelde vurdumduymazlık, kayıtsızlık ve

sorumsuzluğa işaret etmektedir. Weber, sekülerleşme ve küreselleşmenin dayanağı olan Protestanlığın başta kapitalizmi beslese de uzun vadede bu ilişkinin sürekli olmayacağına işaret eder (Weber, 1992: 123). Giderek insanın çıkarıcı ve zevk düşkünü bir varlığa dönmesi ve benliğinin aşırı gelişmesi yüzünden gelecek tüm nesillerin fukaralaşma yönünde çılgınca koştuğu, tüm özgürlüklerini sattığı, yardım kurumlarına bağımlı olduğu ve bunun genel bir politikaya dönüşerek giderek totaliter bir rejimin kucağına düşeceğini varsayar. Günümüzde yaşanan durum da bu öngörünün gerçekleşme sürecinin hızla ilerlediğini destekler şekildedir.

Küreselleşmenin Evreleri

Küreselleşmenin birbirinden farklı zaman dilimlerinde, farklı sebepler yüzünden dönüşüm yaşadığı çeşitli evreleri vardır. Bunlardan ilk ikisi tarihsel olarak tanımlanmış görünse de hem dinamik ve hem durağan bir yapı barındıran, zaman ve şartlar karşısında değişkenlik gösteren bir süreç olması nedeniyle, içinde bulunduğumuz yüzyıl küreselleşmenin evreleri hakkında kesin yargıda bulunulmasına hazır değildir. Dünya Bankası verilerine istinaden 1870-1914 yılları arasında gerçekleşen ilk Küreselleşme dalgasının, yoğunlukla maddiyat ve bilgiye dayalı bir birikimin nihai sonucu olduğu kabul edilmektedir. Tarihsel bağlamda da küreselleşmeyi harekete geçiren iki temel etkenin, "değişim" ve "yayılım" olduğu, bu değişim ve yayılmanın mucibi sebebi de "ekonomi" olarak gösterilir. Birinci küreselleşmede özellikle denizcilik alanındaki ilerlemeler, telgrafın icadı ve demir yolu yapımındaki gelişmeler sebebiyle, Batı dünyası o zamana kadar erişemediği denizaşırı kara parçalarına politik, sınai ve askeri nüfuzunu saydırabilmesinin yolunu açmıştır (Adda, 2002: 26-46).

İkinci Küreselleşme denilen 1914-1945 yılları arası ise duraklama dönemi olarak tarihte yerini bulmuştur. Bu dönemde Dünya savaşları ve bunların neden olduğu kitlesel bunalımlar küreselleşmenin sürekliliğini engellemiş ve küreselleşme dönemleri ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası birçok devlet uluslararası para dolaşımını engelleyecek şekilde baskıcı bir tutum sergilemiştir. IMF ve Dünya Bankası da işte bu süreçte, özel sermaye hareketliliğinin sınırlı olduğu bir ortamda, küresel ticaret ve yatırımlara imkan yaratmak sebebiyle kurulmuştur. Takip eden yıllarda sermaye dolaşımı üzerindeki engeller zamanla kaldırılmış ve 1980'li yıllarda, ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher döneminde, uluslararası sermaye hareketlerinin ivme kazandığı, özellikle 1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla finans piyasaları tam anlamıyla küresel hale gelmiştir. Bahse konu dönemde küreselleşme sürecinin ivme kazanması IMF, Dünya Bankası, GATT ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı- Organisation For Economic Cooperation And Development (OECD) gibi uluslararası kurumların aktörlüğü sayesinde gerçekleşmiştir (Aktan & Şen, 1999: 12-13).

1970'li yıllarda gelişmiş ülkelerin sanayilerinin üretimlerinde ölçek ekonomilerinin sınırında olmaları ve petrol krizi sonrası Batı'da yaşanan stagflasyon sorununu aşma uğraşı içinde, dış piyasaya açılma eğilimi (doğal kaynakların çeşidi,

bolluğu ve ucuzluğu, ucuz işgücü, yabancı yatırım teşviki), 80'lerle devletlerin dünya çapında küçülme hareketi, para ve fon ihtiyacı olan ülkelerdeki yüksek faiz uygulamaları, küreselleşmeyi ekonomik anlamda öngörülemez sonuçlar doğurmak üzere hızlandırmıştır. 1979 yılında başlayan on iki yıllık iktidarı boyunca Thatcher Britanya Adaları üzerinde finans kapitalin diktatörlüğünü uygularken erkeksi erdemleri nedeniyle Demir Leydi lakabı almış, grevdeki işçileri dağıtarak, şaşırtıcı biçimde katı sınıflı bir toplumu muhafazakar anlamda yeniden inşa etmeyi başarmıştır. (Küçükahmetoğlu vd., 2013: 12).

90'larla birlikte 2000'li yıllara gelinirken, üretim sektöründe çalışan nüfus azaldı ve işçi sınıfı küçülmeye başladı. Buna karşılık hizmet sektöründe çalışan nüfus hızla artmaya ve bu işkollarındaki gelirler de düşmeye başladı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sosyal refah devletleri yerini sıkı tasarruf politikaları uygulayan yeni liberal devletlere bırakmaya başladı. Üretimin düşmesi ve ekonomik daralma ile sanayileşmiş ülkelerde ciddi bir işsizlik sorunu ortaya çıktı. Diğer taraftan çokuluslu şirketlerin dünya ölçeğinde işkollarını dağıttığı, üretim ve diğer ekonomik faaliyetlerini idare eden teknolojiyi ve kaynakları yöneten yeni beyaz yaka sınıfının geliri ve gücü arttı. Az sayıda olan ve üst gelir grubundaki çalışanların maaşları hızla artarken toplumun geniş kesimini oluşturan işçi sınıfının geliri aynı hızla azalmaya başladı. Bu da bu ülkelerde gelir adaletsizliğinin artmasının en büyük nedeni oldu. "Ekonomist Simon Head'e göre ABD'de 1973-1995 arasında, en tepedeki %20 hariç, tüm çalışanların kesintiler sonrası ellerine geçen gelir %18 oranında azalmıştır. Krugman'ın hesaplamalarına göre ise, 1979-1989 yılları arasında Amerikan toplumunun en tepesindeki %1'in kazancı ikiye katlanmıştır." (Sennett, 1998: 56).

Özellikle Kore, Tayvan ve Singapur gibi gelişmekte olan Asya ülkeler emek yoğun sektörlerde atılım yaparak emek yoğun mamullerin ihracatçısı haline geldiler. Bu vaziyet diğer gelişmekte olan ülkeleri de olumsuz etkiledi ve bağlı olarak bu sektörlerde istihdamda olan ve çoğunluğu vasıfsız işçilerden oluşan kitlelerin sayıları arttı. Bu istihdamda olma hali ile mutlak fakirlik oranı düşse de genel anlamda yaygın fakirlik artarak devam etti. Hindistan ve Çin'in de yoğun nüfusu ile dünyaya kendini açması, tüm yeryüzünde emek değerinin giderek düşmesine neden oldu. Daha sonra bu sürece Latin Amerika ülkeleri de girmiş ve aynı süreçte Tayvan, Çin ve Güney Kore gibi el emeğine dayalı üretimden teknolojiye dayalı üretime geçmeyi başarmış ülkelerin aksine, hala emek yoğun üretimde kalan ülkelerde yaşam standartları yerinde saymış ve genellikle gerilemiştir (Kaya, 2011: 72). Küresel gelir adaletsizliği hızla artmaya devam ederken, 2020'lere gelindiğinde pandemi gibi o güne kadar akla gelmeyen bir kriz yaşanmış ve küreselleşme yeni bir dönüşüm içine girmiştir.

Pandemi ile insanların hayat düzenini yerle bir eden, savaş benzeri kaygılı, belirsiz ve yavaş ilerleyen büyük bir toplumsal yıkıma neden olan yeni bir olgu cihan lügatine girmiştir. Salgın hastalık korkusu küreselleşmenin demokrasiye dayanan serbest modelinin ne kadar kırılgan olduğunu tüm dünyaya gösterirken, devletlerin

militer yüzlerini ön plana çıkararak yeni bir korku düzeni de kurmuştur. Ekonomik kapanma ile birlikte her 5-10 yılda bir tekrar eden dönemlik finansal çöküşler, izolasyona dayalı toplumsal yaşam küreselleşmeyi zayıflatan gelişmeler olmuştur. Dengeler yeniden oynamıştır ve her ne kadar pandemi şimdilik bitmiş görünse de Doğu-Batı çekişmesinde ekonomik ve politik yeni gerilimlerin yaşanması, savaşın yeniden dünya gündemine oturması da içinde bulunulan kaotik ortamı beslemeye devam etmektedir (Öner & Şen, 2021: 972).

Büyüme adı verilen ve tüm dünya ekonomi literatüründe başarı ile eşdeğer tutulan bu kavram, yani üretimdeki mal ve hizmetin ve dolayısıyla ülke içinde dönmekte olan para miktarının artmasının, o ülkedeki gelir dağılımı ile olumlu bir ilişkisinin bulunmaması da önemli bir konudur. Herkesin zengin olma potansiyelini arttıran ve tam istihdam yaratmaya dönük bir anlam yüklenmeye çalışılsa da ekonomik büyüme zaten büyük olan ekonomileri ölçsüz biçimde daha da aşırı büyüten ve aynı şekilde zenginleri de limitsiz zenginleştiren kontrolsüz bir ivmeyi anlatmaktadır. Son 50 yıldır, büyümenin nedenlerini açıklarken teknolojik ilerleme ve uluslararası ticaretten dem vurulmuştur. Ancak son 25 yıl için sadece malların veya hizmetlerin ihracı ve ithaliyle sonuçlanmayan, daha karmaşık bir takım şebeke şirketlerinin finans, pazarlama, üretim, tüketim ve alt dalları ile çözülemez bir bilmecenin otonom yapısı ile piyasaların belirli bir yöne doğru işlediğine tanık olunmuştur.

Türkiye'nin Yakın Tarihinde Küreselleşme Hareketi

1980'lerde yükselen kapitalizmin yani iktisadi küreselleşmenin Türkiye'ye etkisini anlayabilmek için 24 Ocak kararlarına bakmak yerinde olacaktır. İhracat ve yatırım atağına geçebilmek için Türkiye'nin 43. Hükümetinin kamuoyuna duyurduğu "Ekonomik İstikrar Programı" Türk ekonomik reform tarihi için belki de Cumhuriyet tarihindeki en belirleyici olaylardan biri olarak görülmektedir. Türkiye'yi bu noktaya getiren siyasi ve ekonomik gelişmeleri de bilmek gerekmektedir. 70'li yıllarda Türkiye'nin uluslararası ekonomik kurumlardan dış kredi alamamasının temel sebeplerinden birisi, ülkenin o tarihlerde Kıbrıs'a yaptığı müdahalenin Batı dünyasında Türkiye'nin aleyhine bir tepki doğurmasına ve ambargo kararı almasına neden olmasıdır. IMF'nin Türk ekonomisine uyguladığı yaptırım konusundaki ısrarcı tutumu, Kıbrıs meselesinde Türkiye'den beklenen askeri müdahale yönündeki adımla birleşince Türkiye'nin dış kredi alabilmesi için para politikalarından verebileceği tavizler masaya konulmuştur (Boratav, 2011: 142).

Yeni süreçte ülke ekonomisinin üretime dayalı büyüme stratejisi yenilenirken ithal ikameci politikalar bırakıldı. 1980 yılının başında azınlık hükümeti kuran Süleyman Demirel, Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'ı yetkilendirerek Cumhuriyet'in kuruluşundan 1980'li yıllara kadar uygulanan 'devletçilik' politikasının yeniden değerlendirilmesini sağladı. Ekonomik İstikrar Programı'nın en önemli amacı, ülke ekonomisini uluslararası sermayeye uyumlu hale getirerek serbest piyasa

ekonomisine geçişi gerçekleştirmektir. Kamu sektörünün ekonomideki payının azaltılması ise serbest piyasa ekonomisine geçiş için en önemli ayaklardan biriydi.

Ekonomik istikrarın sağlanması kapsamında alınan kararlarla, ilk önce enflasyonun kontrol altına alınması ve daha sonrasında düşürülmesi, para politikasında da piyasa koşulları ile uyumlu kur politikasına geçilmesi, döviz kazancının artırılması, sağlanacak yeni teşviklerle ihracatın artırılması ve kamu üzerindeki mali yükün azaltılması amaçlandı. Böylece Türkiye'ye fon akışı ve yatırımların artması ile serbestleşme sürecine geçilmiş olunuyordu.

Ekonomik kararların içeriği (Karagöl, 2019);

- “- Döviz kur ayarlaması yapılarak günlük kur ilanı sisteminin uygulanması,
- Gübre, enerji ve ulaştırma sektörü dışında sübvansiyonlar kaldırılması,
- Yurt dışında gerçekleştirilecek müteahhitlik hizmetlerinin teşviki,
- Devletin ekonomideki payının azalması,
- KİT'lere uygulanan desteklere benzer olarak tarım ürünlerini destekleme alımlarının azaltılması,
- Dış ticaretin tamamen serbestleşmesi,
- Yabancı sermaye yatırımlarında teşvik kolaylığı sağlanması,
- İthalatın aşamalı olarak azar azar serbestleşmesi,
- İhracat vergi iadesi, düşük faizli kredi, sektörel teşvik sistemiyle imalatçıların desteklenmesi,
- Döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılması, faiz oranları serbest bırakılması ve reel faiz politikasına geçilmesi,
- Hizmet ve mamül ücretleri üzerinde kontrol ve sınırlamaları kaldırılarak serbest piyasa uygulamasına geçilmesi” şeklindedir.

24 Ocak 1980 İstikrar Programı yurt içinde birikim ve sermayeyi yoğunlaştırmak amacıyla, vergi muafiyeti, düşük faizli kredi ve diğer teşvikleri uygulayarak sermayenin belli başlı ellerde toplanmasına neden olmuştur. Ucuz yoldan aldığı sermayeyi bankalardaki yüksek reel faizle işleten ve yıllarca bu yoldan devleti borçlu hale getiren sermaye grupları, sermayelerini üretim için kullanmadan, devletin ve dolayısıyla halkın sırtına vergi yoluyla yüklemiş ve faizle anaparalarını büyütmişlerdir.

Türkiye'deki gelir dağılımındaki dengeye menfi en büyük etkiyi, 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarını kendi çıkarına kullanan sermaye odakları yapmıştır. 12 Eylül Askeri Darbesi de bu süreçte politikanın askıya alınması sayesinde söz konusu kararların hemen hayata geçirilmesini kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. 24 Ocak kararlarından kaynaklanan ihracat odaklı kalkınma stratejisi modeli ve ülke sermayesine uygulanan yapay yüksek faiz politikalarının bir sonucu olarak; maaşları ve maaşlı çalışan

kesimi geçim baskısı altına almıştır. Emek yoğun çalışan ücretliler ile kamu sektöründeki maaşlı ve yevmiyeli çalışanların, gelir dağılımından ve servetten aldıkları pay giderek küçülmüştür.

Türkiye, tarihindeki en büyük ekonomik hamle olarak değerlendirilen 24 Ocak kararlarıyla serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Bununla birlikte, devlet hazinesi kendi eliyle doğurduğu bu emeksiz kazanç piyasasına geri dönülemez şekilde ayak uydurmak zorunda kalmış ve gelir dağılımını bozarak faizle beslenen bir sermaye rantı oluşturmuştur. Ekonomide yaşanan bu rantlaşma toplumsal gelir uçurumunu katlayarak büyütmüş ve sağlamlaştırmıştır. Devletin ülke yararına olacağını varsayarak başlattığı bu cesur girişim, yıllar sonra kamuoyunda değerlendirilirken; ekonomik piyasalarda durgunluk, kredi maliyetlerinin yükselmesi, yatırımlarda gerileme, işsizliğin artması, KİT'lerin serbest piyasa koşullarına itilerek ekonomiye daha çok yük olması ve halkın giderek fakirleşmesi gibi olumsuzluklara neden olduğu genel olarak kabul görmüştür.

Küreselleşmenin Gelir Dağılımına Etkileri

Küreselleşmenin dünyadaki tüm ulus devletlere olan iyi ve kötü etkilerini anlayabilmek için ülkeleri, güçlü devlet-zayıf devlet ile küreselleşme sürecini de, zayıf küreselleşme - güçlü küreselleşme ekseninde değerlendirmek gerekir. Bu çok boyutlu ama temelde ekonomi odaklı bir süreçtir. Politik yönden değerlendirildiğinde ise, küreselleşme insan hakları ve anayasal düzey boyutunda devletleri hukuk ve istikrar dönünden destekler görünmektedir. Ancak bu süreç demokrasinin “bireysel haklar” yüzüne ağırlık verirken; ulus kimlik, etnisite yönünden toplumları bir bakımdan kimliksizleştirdiği söylenebilir. Öte yandan refah düzeyi ve gelir dağılımı açısından 80'lerle atağa kalkan bu yeni liberal kapitalist düzenin, ABD, Avrupa ve belli Kuzey ülkeleri arasında sermaye dolaşımı ile dengesiz bir zenginlik dağılımını kurumsallaştırdığı ve birtakım uluslararası örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin sorumsuz politikaları ile yürütüldüğü unutulmamalıdır (Gündoğdu & Karataş, 2007:17).

Modern çağın burjuva sınıfı, kapitalizmin herkese fırsat eşitliği sunduğu yönündeki popüler iddiasını tarihsel olarak Endüstri Devrimi'nde işgücüne artan büyük ihtiyaçtan kaynaklanan fırsat eşitliğini ima ederek geliştirmiştir. Bu teori maalesef hiçbir zaman tam anlamıyla kanıtlanabilir bir sav haline gelememiştir. Fakat özellikle 70'lerde Bretton Woods Uluslararası Para İdare Sistemi'nin çökmesi ve yirmi yıl sonra Sovyetlerle birlikte Doğu Bloğunun dağılmasıyla bu eşitlik iddiasının herhangi bir anlam ifade etmediği daha da netleşmiş oldu. Küreselleşme olarak bilinen bu süreç ya da olgu, kimi otoriteler tarafından dünyanın birbirine entegre yekpare tek bir pazar haline gelmesi olarak adlandırılrsa da, aslında uzun vadede ülkelerin rollerinin aynı kalmasını sağlamak, zenginin statüsünü korumak ve güçlendirmek için bir paravan olarak kullanıldığı söylemi de oldukça yaygındır. Dünya çapında yaygın kanı küreselleşmeyi olumlu bir gelişme olarak imgelese de bu sürecin, beraberinde muazzam bir yoksullaşma, gelir

adaletsizliği, sosyal hak kayıpları, ekolojik yıkım ve büyüyen bir işsizlik de getirdiği gözden kaçırılmamalıdır (Çetinkaya, 2008: 8).

İtalyan istatistikçi Corrado Gini'den adını alan Gini katsayısı, bir ülkenin milli gelirinin vatandaşlar arasında nasıl dağıldığını hesaplayan bir istatistiksel veridir. Bu katsayı, bir ülkenin servetini değil, bu servetin ne kadar adaletli olarak dağıtıldığını gözler önüne serer. Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden yararlanarak hesaplanır ve sonuç olarak 0 ile 1 arasında bir değer alır. Sıfıra yakın değerler, milli gelirin bireyler arasında eşit paylaşıldığını gösterirken, bire yaklaştıkça eşitsizliğin arttığını belirtir.

Türkiye'de son 4 yılda Gini katsayısı artış göstermekte olup, geçen yıl 0,003 puan artarak 0,408 olarak tahmin edilmiştir. Bu artış, gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığını göstermektedir. Gini katsayısı eğer herhangi bir ülkede "1" ise, bu ülkedeki milli gelirin tamamı yalnızca bir kişinin elinde demektir (Çalkaya & Sağlam, 2019).

Dönemsel olarak ortaya çıkan ekonomide durgunluk ve daralma gibi dönemlerinin aksine 2000'lerin sonunda ABD'de ortaya çıkan ama tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik krizlerden biri olan Mortgage krizi izlenen politikalar açısından önemli bir işarettir. Bu kriz sonrasında, ABD hükümeti, uzun vadeli ev kredisi dağıtan ve geri ödeme alamadığı için batan bankaları ve finans kurumlarını kurtarmak için çabalamış ve batık şirketlerin borçları ve diğer giderleri devlet kasasından yani vatandaşın vergilerinden ödenmiştir. Krize sebep olan kurumların yaşanan kriz sonrası devlet yardımı ile kurtarılması ve o sırada bireylerin ve küçük işletmelerinin cüzzı vergi borçları yüzünden batmaya sürüklenmesi, devletin finans kurumlarının lehine ancak vatandaşının aleyhine yürüttüğü çifte standardı görünür kılmıştır. Bu durum özellikle toplumun genç kesimi içinde ciddi bir tepkiye neden olmuş ve 2011 yılında Occupy Wall Street eylemlerine dönüşen ve tüm dünyayı saran benzer eylemlere yol açmıştır. (Yıldırım, 2012:238-239) Aynı rahatsızlıklarla insanların sokaklara çıktığı toplumsal hareketler, özellikle küresel sermaye kuruluşları tarafından idare edilen ülkelerin ve bu ülke politikalarının yarattığı eşitsizliğin farklı coğrafyalarda benzer durumlara neden olduğuna dikkat çekiyordu. Bu muhalif ve koordineli oluşumlar, ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere, Kanada ve Rusya'nın, en gelişmiş ülkeler olarak birlik olduğu G-8, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kuruluşların küresel anlamda ekonomik ve politik kararlar aldıkları toplantıları protesto ederek hareket yelpazesini genişletmiştir.

Küreselleşmenin diğer büyük zararlarından biri de yaşadığımız dünyaya verilen fiziki zarardır. Burjuva ekonomik düşüncesinin sömürüye dayalı büyüme motifi özü itibarıyla anti-ekolojiktir. Üretirken, dağıtırken ve nihayetinde tüketirken meydana çıkan toplumsal ve çevresel zararları her zaman göz ardı eder.

Günümüzde küreselleşmeye yönelik akademik görüşler, konunun duayeni kabul edilen Held, McGrew, Goldbalt ve Perraton (1999:52) referans alınarak; aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüşümcüler olarak üç ana başlıkta sınıflandırılabilir.

Her üç grup da kendince küreselleşme kavramını tanımlamış ve yaşanan bu sürecin gerçekliğiyle birlikte öngörümediğini kabul etmişlerdir. Aslında bu üç yaklaşım arasındaki farklılık çok derin ve anlamsal değildir. Aksine temsil ettikleri ekollerin aynı olay ve olguları farklı perspektiften yorumlamalarından kaynaklanmaktadır.

Küreselleşme Üzerine Akademik Yaklaşımlar

1-Aşırı Küreselleşmeciler (Hyperglobalist)

Radikal küreselleşmeciler olarak da adlandırılmaktadırlar. Aşırı küreselleşmecilere göre, ekonomik piyasalar artık siyasi otoritelerin gücünü devralmıştır ve dünyada da tek bir toplum (tüketici toplumu) geleneksel ulus devletinin vatandaşına verdiği rolü üstlenmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, devletlerin otoritesindeki gerilemeyi, diğer kurumlar, uluslararası birlikler ve yerel/bölgesel otoritelerin artan etkisiyle açıklar (Özerkmen, 2004: 136).

Aşırı küreselleşmeciler, ekonomik piyasaların küresel ölçekte entegrasyonu ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle ulus devletlerin gücünün azalacağına inanırlar. Onlara göre, küresel sermaye akışları, ticaretin serbestleşmesi ve çok uluslu şirketlerin büyümesi, devletlerin ekonomik politikalarını yönlendirme kapasitesini zayıflatır. Bu durum, ulus devletlerin egemenliğini tehdit eder ve küresel kurumların ve anlaşmaların önemini artırır.

Birçok neo-liberal veya aşırı küreselleşmeci için küreselleşme, "ilk gerçek küresel uygarlığın habercisi" olarak görülmektedir. Özellikle 1980'ler sonrası, Yeni Dünya Düzeni olarak adlandırılan bu dönem, küresel düzeyde kültür, yönetim ve ekonomik yükselişi işaret eden bir kavram olarak kabul edilir. Yeni Dünya Düzeni, piyasa ekonomilerinin yaygınlaşması, uluslararası kurumların güçlenmesi ve kültürel etkileşimlerin artmasıyla tanımlanır. Aşırı küreselleşmeciler, dünya ekonomisinin tek bir pazar haline gelmesini ve uluslararası ilişkilerin ekonomik iş birliği temelinde yeniden şekillenmesini savunurlar. Bu bağlamda, küreselleşmenin ulus devletlerin sınırlarını aşarak, daha birleşik ve entegrasyon içinde bir dünya düzeni oluşturacağını öne sürerler (Green, 1997: 130).

Aşırı küreselleşme yanlıları, fikirlerini, büyük oranda liberal ve özellikle 1980 sonrası şekillenen neo-liberal fikirlere dayandırdıklarını belirtmişlerdir. Bu bahisle aşırılık yanlıları; serbest piyasa ekonomisinin dar anlamda bireysel düzeyde fayda sağlamakla beraber, geniş anlamda da dünya ekonomisinin temel dengesini sağlayacağını savunmaktadırlar. Böylece yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutta tüm ekonomik piyasaların kendi kendine denge seviyesini bulabileceğini ve bu sebeple devletin ekonomiye bir aktör olarak el atmaması gerektiğine inanmaktadırlar., Aşırıcular kendi çerçevelerinden bakarak, ekonomide liberalleşme, de-regüle etme ve özelleştirme hareketlerinden asla taviz verilmemesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Aşırı küreselleşmeci yaklaşımın en önemli temsilcilerinden olan Ohmae, Fukuyama ve Friedman, küreselleşme sürecini sonuna kadar desteklemekte ve bu sürecin dünya ölçeğinde daha da geniş alanlara yayılmasını ve toplumlara tam olarak nüfuz etmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Çelik, 2012: 61). Küreselleşmecilere göre, günümüzde ulus devletler politik güçlerini yitirmiş ve ulus-devlet adı verilen eski yapının devam etmesi ve yeni uluslararası sistemin tarihsel gelişimini engelleyen bir sürece dönmüştür. Bu nedenle, küresel boyutta entegre olan ticari piyasalar, ulus-devletin ekonomik fonksiyonlarını süratle devralmaktadırlar.

Aşırı küreselleşmeci görüş dünyada aslolan tek otorite küresel sermayedir. Küresel sermayenin temel güdüsü ise kar etmektir. Teknolojik gelişmeler ve devrimsel nitelikteki iletişim avantajlarından faydalanan küresel sermaye, ulus-devletin sınırlarını kaldırarak, karını maksimum düzeye getirmek dürtüsüyle tüm yer küreyi etkisine almak istemektedir.

2-Kuşkucular-Küreselleşme Karşıtları (Skeptical-Gelenekçiler)

Radikal/aşırı küreselleşmeci görüşün zıt kutbu olan kuşkucular, gelenekçiler olarak da tanınmaktadırlar. Bu görüşün savunucularına göre küreselleşmenin ortaya çıkışı ve hızla gelişmesi bir sürpriz olmamıştır. Ancak bu süreç aşırı küreselleşmecilerce fazla mübalağa edilerek gerçek boyutu dışında bir anlam yüklenmiştir. Jeo-ekonomik emperyalizm olarak değerlendirdikleri küreselleşmeyi, Chomsky'nin de tabiri ile "kar peşinde koşan mega işletmelerin, totaliter kurumların tiranlığı" olarak görmektedirler. (Giddens, 2000: 21) Kuşkucular için bu süreç bir bütünleşme değil, aksine saldırgan milliyetçilik, etniklik ve kökten dincilik gibi tehlikeli yollara açılacaktır.

Kuşkucuların küreselleşme hakkındaki ideolojik zeminini uluslararası ilişkiler teorisinin gerçekçi janrı belirlemektedir. Gerçekçilere göre, uluslararası ilişkilerin temel yapısı, ulus-devletlerin içinde olduğu kuvvet ve menfaat mücadelesi ekseninde şekillenir. Bu bakış açısına göre, uluslararası sistemin yegane ve esas gücü halen ulus-devlettir ve devletlerin iç ve dış yönetim gücü zayıflamamıştır.

Gerçekçiler, küreselleşmenin etkilerini kabul etseler de ulus-devletlerin egemenliğinin ve ulusal çıkarlarının öncelikli olduğunu savunurlar. Onlara göre, ulus-devletler, uluslararası sistemde hâlâ en önemli aktörlerdir ve küreselleşme süreci, bu temel gerçeği değiştirmez. Gerçekçiler, uluslararası politikayı, devletlerin askeri, ekonomik ve diplomatik güçlerini kullanarak çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıkları bir arena olarak görürler.

Bu perspektifte, uluslararası ilişkilerdeki temel dinamik, devletler arasındaki rekabet ve güç mücadelesidir. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik ve teknolojik değişimler, devletlerin bu güç mücadelesindeki araçlarını çeşitlendirebilir, ancak ulus-devletlerin uluslararası sistemdeki merkezi rolünü değiştirmez. Küreselleşme karşıtları, iktisadi konularda dışa kapalı, korumacı ve özerk bir düzeni yeğlerken, küreselleşme

dinamiklerinin bu kurulu düzeni değiştirmedeğini müdafaa etmektedirler. Gelenekçi akım, küresel ekonomik entegrasyonun ileri sürüldüğünün tersine dünya geneline yayılmadığını, temel küresel boyutta ekonomik etkinliğin Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya üzerinden kontrol edildiğini ve küresel ekonomik yönetim rejiminin bahse konu üç ana üst (birkaç ulus-devlet) tarafından oluşturulduğunu belirtmektedir (Martell, 2010).

3-Dönüşümcüler (*Transformationalist*)

Giddens'ın içinde yer aldığı dönüşümcüler, küreselleşmenin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü vurgularlar. Küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığını, aynı zamanda sosyo-kültürel, toplumsal ve politik uzanımları olduğunu belirtirler. Bu bağlamda, küreselleşme, yerel ve küresel dinamikler arasındaki etkileşimi arttırmakta ve ulusal sınırları aşan yeni toplumsal, ekonomik ve siyasal ağlar oluşturmaktadır.

Dönüşümcüler, küreselleşmenin, ulus devletlerin egemenliğini tamamen ortadan kaldırmadığını, ancak onların işlevlerini ve otoritelerini yeniden tanımladığını savunurlar. Ulus devletler, küreselleşmenin getirdiği fırsatları ve zorlukları yönetmek için yeni politikalar ve yapılar geliştirerek, değişen dünya düzenine uyum sağlarlar (Elçin 2012: 7). Küreselleşmeye dayalı sistemin bir artısı olarak iletişime dikkat çeken dönüşümcüler, iletişimin çeşitlenmesi, ucuzlaması ve kolaylaşmasını örnek gösterirler. İletişim devrimi sayesinde anlık haberleşme araçlarına herkesin ulaşabilmesi insanları birbirine yakınlaştırmaya, eski toplumsal kalıplar yıkılmaya, eski gelenekler unutulmaya ve kültürler arası etkileşim çoğalmaya başlamıştır.

Bu görüştekiler, dünyayı bugünkü haline getiren seri sosyal, politik ve iktisadi değişimlerin toplumları birleştiren bir kudret olarak kabul etmektedir. Bundan sonra ulusal ya da uluslararası kelimeleri arasında net bir fark bulunmamaktadır. Hal bu iken küreselleşme olgusu tanımlanırken her zaman ekonomik yüzeyi öne çıkarılmaktadır. Resmi tanımlarında ekonomik boyutu ön plana çıkar ya da çıkartılır. Dönüşümcülere göre; tabanında liberalizm bulunan ve teknolojinin desteğiyle dünya pazarının finansal, sermayesel, üretimsel ve doğal kaynak kullanımını açısından entegrasyonunu sağlayan sürecin tümü küreselleşme olarak tanımlanmaktadır. Küresel Köy kavramını ilk kez 1960'larda kullanan McLuhan, küreselleşme ile dünya ekonomisinin tüm yönleriyle tek bir pazara dönüşeceği öngörüsünü açıklamıştır (Dulupçu, 2001: 12).

Özellik günümüzde fiziki varlığı olmayan yatırım, görünmez yatırım olarak bilinen bilgi de artık üretilmekte ve dağıtılmaktadır. Geleceğin istihdamı hizmet, eğitim, mühendislikler ve know-how olarak görülmektedir. Bundan 1000 yıl önce tarım %50 istihdam iken bugün bu oran %10 dur. Enformasyon üretim ve dağıtımı önemli bir istihdam alanı yaratmaktadır.

Bilgi sanayisi (knowledge-industries), ARGE, basım, yayım, test laboratuvarları, dizayn ofisleri, istatistik verilerine dayalı hizmetler, doğal kaynak keşif büroları, radyo,

televizyon, internet ve diğer haberleşme sanayileri, eğlence, bilgisayar, enformasyon araçları ve analiz eden bunları sistematik olarak ortaya çıkaran takip eden ve çözüm gideren yan profesyonel hizmetlerin hepsi bu alanın içindedir.

Globalleşme ve bilgi çağı çerçevesinde gelişen ve son derece popüler olan yaklaşımlardaki son durum küreselleşme kavramını post modern kavramıyla birlikte anmaktadır. Sosyal bilimlerin bir fikir çerçevesi namı ile post-modernizm; yeni tekniklerle yapılan bilimsel araştırmaları, eski bilgilerin yenileri ile sentezlenmesini, oturmuş ve kalıplaşmış tüm düşüncelerden arınmayı, sorgulanmadan kabul edilen tüm basmakalıp fikirleri eleştirmeyi ve var olan düzene muhalif olmayı cesaretlendiren ve eldeki tüm verileri göreceli değerlendiren bir düşün sistemini anlatmaktadır (Kaya, 2009: 12).

Küreselleşme Hakkındaki Güncel Değerlendirmeler

Küreselleşmenin otobanda çıkışı olmayan tek yönlü bir yol olduğu yönündeki fikirlere katılmayan çalışmalar bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı öncesinde de benzer bir küreselleşmenin yaşandığı ve beklenmedik biçimde sekteye uğradığı aşikardır. Küreselleşme kaçınılmaz değildir. Türkiye'nin bu süreçteki yeri büyük ülkelerin Avrupa-Asya sınırındaki pazar ya da çok uluslu şirketlerin yerel bağlantısı olma şeklindeki ticari konumunu bırakarak patenti ve know-how (teknik bilgi-beceri) bilgisi kendisine ait özgün bir üretim şekline geçmesi gerekmektedir. Son olarak; anayasal özgürlükler, refahın artması, ulusal kolektif kimlik bilincinin güçlendirilmesi yönündeki sosyal, politik ve ekonomik süreçlerin her birine eşit ağırlık verilmesi şarttır, sadece ekonomiye ağırlık vermenin yetersiz olacağı bilinmelidir.

Şimdiye kadar yüzeysel olarak değinilen ancak geleceğin belki de en önemli meselesi olan iklim değişikliği, karbon salınımı ve artan dünya nüfusuna yetecek besin ve enerji kaynaklarının dağılımı konuları tamamen birkaç ülkenin alacağı kararları beklemektir. Uluslararası toplumun iklim değişikliği sorunu ile ne şekilde mücadele edeceği henüz ucu açık bir konudur. İklim değişikliği ilk olarak çevresel sürdürülebilirlik sorunu olarak ele alınmış ve küçümsenmiştir. Şu anki ekonomik büyümenin gelecek kuşakların sahip olabileceği fırsatlar pahasına gerçekleştiği öne sürülmüştür. Ancak görülmektedir ki karbon salınımı ya da su ve tarım adına toprak kaynaklarındaki azalma, petrol, doğalgaz ve diğer yeraltı kaynaklarının ranta dayalı, tekelci ve kontrolsüz kullanımı her seferinde küreselleşmenin zengin ülkelerini sorumlu olarak işaret etmektedir. Dünyanın küreselleşmenin gerisinde kalmış kısmı, diğer kısmın açgözlü ve bencil politikalarının bedelini ödediği bilinmektedir.

Ülkelerin kendi içindeki gelir dağılımı da her ülkede farklılık arz etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hepsinde ilk göze çarpan ortak konu da gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması, yani tüm gelirin en yüksekteki kesimde (gelir dağılımının zirvesindeki yüzde 1'liğin de 1'i olan yüzde 0.1'lik kesimde) toplanmasıdır. Bununla birlikte istatistiki tüm hesaplamalar gelişmekte olan ülkelerin gelirlerini gerçek

dışı şekilde olduğundan daha yüksek gösterme eğiliminde olduğundan eşitsizliğin derecesini ve seyrini tam açıklayamamaktadır (Baş, 2009: 56). Son yıllarda daha önce görülmemiş bir hızla gelir dağılımı eşitsizliğinde artış yaşanmış, bu durum refah ve yaşam memnuniyeti göstergelerinde düşüşe yol açmıştır. Gelir dağılımı adaletsizliğinin neden olduğu memnuniyetsizlik, ekonomilerin küresel büyümeyi özendiren piyasa entegrasyonunun güçlenmesi ve ekonomide aşırı dışa açıklıkla da ilişkilidir. Gelir dağılımı ve fırsat eşitliği alanlarında ciddi iyileştirici önlem ve mekanizmaların bulunmaması devletin de zayıfladığını ve sosyal politika üretmediğini, ürettiklerine de destek bulamadığını düşündürmektedir. Tüm hızlı gelir adaletsizliği artışı, küreselleşme çarkının her zamankinden hızlı dönmesi ve övünülerek bahsedilen “büyüme” nosyonunun hiç de hayırlı bir şey olmadığını kanıtlamaktadır.

Zengin ülkelerde bile nüfusun büyük kısmını kapsamayan büyümenin aynı zamanda geçmişe oranla günümüzde daha az istihdam fırsatları yarattığı görülmektedir. Bazı gelişmiş ülkelerde bu durum üretkenlik artışının bir göstergesi gibi gösterilmeye çalışılırken pek çok gelişmekte olan ülkede rutin iş olanaklarının azalmasına da neden olmaktadır. Bu durum özellikle yüksek işsizlik oranlarına sahip gençlerin büyük sorunlarla karşılaşmalarına yol açmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin süregelen ekonomik bunalımları için bankacılık sektöründe de yeni yasal düzenlemelerin yapılması, gelişmiş risk yönetim analizleri ve operasyonlarının uygulanması, gelişmiş güvenlik ağlarının güncel tutulması ilk akla gelen öneriler olmaktadır. Bunların yanı sıra Dünya Bankası ve Kalkınma Bankası'nın amaç ve ekonomik yönden istikrarı hedefleyecek biçimde yeniden yapılandırılması, gelişmekte olan ülkelerde borçların halkının refahı gözetilerek silinmesi veya yeniden yapılandırılması gibi bir takım çözüm önerileri de yer almaktadır (Stiglitz, 2007: 263-270). Banka sektöründe meydana gelen krizlerin sonuçları ve bir anda dünya üzerinde tüm piyasaları etkiliyor olması küreselleşmenin ekonomi ve sermayeye dayandığının en büyük göstergelerinden biridir.

Sosyal politikaların uygulanmasında da özellikle gelişmekte olan ülkelerin ezildiği yüksek enflasyon oranları, kronik işsizlik sorunu, artarak katlanan dış borç açığı, istikrarsız ve tabana yayılmayan ekonomik büyüme, haksız gelir dağılımı, kurumsal ve yasal eksikler gibi geleneksel sorunlar maalesef devleti asıl ihtiyaç sahibini bulup yardım ulaştırması yönünde başarısız kılmıştır. Az gelişmiş sıfatındaki ülkelerde çoğu insanın sosyal güvenlik ağından yoksun bırakılması, kayıt dışı ekonomi, ülkenin adaletine ve sosyal politikalarına güvensizlik, özel ve kamusal kaynakların paylaşımındaki adaletsizlikler de küresel dünya düzeninin yarardan çok zarar getirdiğini kanıtlar şekildedir (Soros, 2002: 3).

SONUÇ

Gücün ve paranın tekelleşmesine giden yolda, ulusal anlamda kaynaklarını iyi kullanan hırslı ve çalışkan ülkelerin refahına, fırsat eşitliğine inanan ve fırsatlarını çok

iyi kullanan bireylerin kişisel başarılarına, ya da zenginliği miras veya gayri hukuki yollarla elde etmiş zümrelerin imtiyazlarına, yüzyıllardır küreselleşme ve kapitalizm temelinde göz yumulmaktadır. Saydığımız sınıflar haricindeki büyük çoğunluğun fakirleştirme pahasına şanslı bir azınlığın yaklaşık 8 milyar insanı barındıran bu kürede ayrıcalıklı yaşaması ve kendi çıkarı doğrultusunda tüm küre adına kararlar alması artık çoğunluk tarafından hoş karşılanmamaktadır.

İnsanlık adına insani kalkınmanın sağlanabilmesinde, gelişmekte olan ülkeler ve düşük gelirli ülkeler dahil olmak üzere her ülkenin; insan hakları odaklı bir yaklaşımı desteklemesi, kendisi için istediği her şeyi vermeyi ve paylaşmayı öğrenmesi, insan haklarını kalkınmanın merkezine yerleştirilmesi; fakirlik, kıtlık, göç, salgın hastalık, iç savaş, ırkçılık ve terörü bölgesel sorun olarak görmemesi son derece önemlidir.

Her anlamda ulusal ve uluslararası boyutta yeni politikalar üretilmesi, küreselleşmenin ekonomi temelinde belli kesimlere hizmet eden saltanat boyutunun denetimi ve demokratikleştirilmesi yani kapitalizmin dizginlenmesi gerekmektedir. Keyfi ve hesapsız üretimi terk eden, ihtiyaca dönük farklı mekanizmaların kullanıldığı alternatif bir üretim bandı ve üretilen mamulün (meta/hizmet) dağıtım yolu ile gelir dağılımını adaletli şekilde dengeleyerek düzenlemek elzemdir. İnsani tüm fırsat ve olanakların (sağlık, barınma, eğitim, beslenme ve hukuka dayalı güven içinde onurlu bir yaşam sürdürme) tüm dünya vatandaşlarını kapsayan bir boyuta getirmek en nihai amaç olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adda, J. (2002). *Ekonominin Küreselleşmesi*, (Çev. S. İnceci), İstanbul: İletişim Yayınları
- Akay, H. (2011). Uygulamada Laiklik: Devlet-Din Ekseninde Özgürlükler, Hizmetler ve Finansman. *Toplum ve Bilim*, 120, 10-47.
- Aktan, C.C., & Şen, H. (1999). *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*, Ankara: TOSYÖV Yayını.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32, 25-34
- Bozpınar, C. (2022). Orta Çağ Avrupası'nda Şehirlerin Doğuşu Meselesi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1-26.
- Canatan, K. (2018). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Çalkaya, M., & Sağlam, A. (2019) "Türkiye'de Gelir Dağılımı Rakamları Açıklandı", Anadolu Ajansı Ekonomi Haber Portalı, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyede-gelir-dagilimi-rakamlari-aciklandi/1587020> (Erişim Tarihi:16 Haziran 2024)

- Boratav, K. (2011). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çalkaya, M. ve Sağlam, A. (2024) "Türkiye'de Gelir Dağılımı Rakamları Açıklandı", Anadolu Ajansı Ekonomi Haber Portalı, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyede-gelir-dagilimi-rakamlari-aciklandi/1587020> (Erişim Tarihi:16 Haziran 2024)
- Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 57-74.
- Çetinkaya, D. (2008), *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Dulupçu, M. A. (2001). *Küresel Rekabet Gücü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Duran, B. (1997). *Sekülerleşme Krizi ve Bir Çıkış Yolu Arayışı*, İstanbul: TİMAŞ Yayınları
- Elçin, A.B. (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> (Erişim Tarihi: 23.10.2019)
- Ertit, V. (2014). Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(1), 103-124.
- Feeman, C., & Soete L.(2003). *Yenilik İktisadı*, (Çev. E.Türkcan), Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Galeano, E. (2006). *Tepetaklak*, (Çev. B. Kale), İstanbul: Çitlenbik Edebiyat.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (Çev. O. Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Goudsblom, J. (1967). *Dutch Society*, New York: Random House Publishing Group.
- Green, A. (1997). *Education, Globalization and the Nation State*, London: MacMillan Press Ltd.
- Gündoğan, A.O. (2002). Devlet ve Milliyetçilik, *Doğu-Batı Dergisi*,6(21), 181-193.
- Gündoğdu, H., & Karataş, M. (2007). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Muhtemel Etkileri, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1-25.
- Held, D., McGrew A., Goldbaltt D. & Perraton, J. (1999). *Global Transformations*. Stanford: Stanford University Press.
- Kaplan, D. (2006). Batı'nın Doğu'su, Avrupa Barbarlığının Küreselleşmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 453-460.
- Karagöz, E.T. (2019, Ocak 23). 24 Ocak Kararları Türkiye Hikayesinin Yönünü Değiştirdi, Anadolu Ajansı Ekonomi Portalı, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/prof-dr-karagol-24-ocak-kararlari-turkiye-hikayesinin-yonunu-degistirdi/1372227> (Erişim Tarihi:14 Haziran 2024)

Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşımları, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 61-76.

Kaya, Y. (2011). Küreselleşme ve İktisadi Entegrasyon Bağlamında 2000 Sonrasında Türkiye Ekonomisi, *İnsan & Toplum Dergisi*, 1(1), 67-86.

Koç, M. (2023). Kopernik'ten Newton'a Bilimsel Devrim Süreci. *Akademik Matbuat*, 7(1), 174-190.

Kökalan Çımrın, F. (2020). Küreselleşme Teorileri: Söylem ve İddialar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1205-1219.

<https://doi.org/10.16953/deusobil.783517>

Köse, A. (2006). Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de Din ve Modernleşme. *Laik Ama Kutsal*, 11-19.

Küçükahmetoğlu, O., Çeştepe, H., & Tüylüoğlu, Ş. (2013). *Ekonomik Entegrasyon*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Martell, L. (2010). *The Sociology of Globalisation*. Cambridge: Polity Press,

Öktem, N. (2002). Din, İnanç Özgürlüğü ve Site, *Doğu-Batı Dergisi*, 6(21), 197-210.

Öner, Ş., & Şen, M.L. (2021). COVID-19 Etkisi Altında Küreselleşmenin Geleceği Üzerine Notlar, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23:3), 958-978.

Özerkmen, N. (2004). Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1), 135-148.

Semperun, J., & De Villepin, D. (2005), *Avrupa İnsanı*, (Çev. A. Cıngı), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sennett, R. (1998). *The corrosion of character: The personal consequences of work in the new capitalism*. New York, NY: W.W. Norton & Company Ltd.

Soros, G. (2003). *Küreselleşme Üzerine*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Stiglitz, J. E. (2002) *Küreselleşme-Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev. A. Taşcıoğlu ve D. Vural, İstanbul: Plan B Yayıncılık.

Torun, İ. (2003). Endüstri Toplumunun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sina-i Faktörler. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (1), 181-196.

Weber M. (1992). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Yıldırım, Y. (2012). "İşgal Et" Hareketi Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(01), 237-244.